

Kvantitativna glosa o kompliciranosti in kompleksnosti gospodarskih kaznivih dejanj

Ciril Keršmanc¹

Kaznivo dejanje poslovne goljufije in kaznivo dejanje zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti zavzemata osrednje mesto pri pregonu gospodarske kriminalitete v Sloveniji. Predmet prispevka je prikaz različne narave navedenih dveh pozitivnopravnih kategorij skozi številke. Medtem ko gre pri poslovni goljufiji za eno izmed najbolj številčnih kaznivih dejanj znotraj skupnega zbirnega pojma gospodarske kriminalitete, gre pri kaznivem dejanju zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti za kaznivo dejanje, na katerega odpade pretežni del ocenjene premoženjske škode iz naslova gospodarske kriminalitete. Prispevek predstavi še druge kvantitativne razlike med navedenima kategorijama, in sicer na dveh ravneh. Splošna statistika gospodarske kriminalitete, ki jo beleži Ministrstvo za notranje zadeve za celo Slovenijo, je obdelana grafično, tako da že bežen pogled na izvirno shemo omogoči dojemanje osnovnih razmerij. Sledi predstavitev terenske analize 1.255 konkretnih kazenskih zadev, ki je bila opravljena na Okrožnem državnem tožilstvu v Ljubljani – navedeni kazenskopravni kategoriji sta v okviru zajetega vzorca analizirani z vidika števila osumlencev, časa trajanja postopkov, rezultatov vloženih obtožnic in višine (ocenjene) protipravne premoženjske koristi/škode. Avtor na koncu kvantitativne razlike sintetizira s kvalitativnimi opažanji in predstavi model, ki težja gospodarska kazniva dejanja razdeli na „čista“ kompleksna (ti primeri so bolj pogosti med kaznivimi dejanji zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti) in „čista“ komplicirana (ti primeri so bolj pogosti med kaznivimi dejanji poslovne goljufije). Svoja razmišljanja sklene z mislijo, da imamo v realnosti opravka z „nečisto“ mešanico kompleksnosti in kompliciranosti, ki jo je potrebno zreducirati na obvladljivo raven, če želimo gospodarsko kriminaliteto kolikor toliko omejiti. V tem kontekstu pa se znotraj legalitetnega sistema kazenskega pregona pokaže pomen interpretacijske diskrecije in ustvarjalnosti organov odkrivanja in pregona.

Ključne besede: poslovna goljufija, zloraba položaja, zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, gospodarska kriminaliteta, legalitetno načelo, interpretativna diskrecija, obvladovanje gospodarske kriminalitete

UDK: 343.37

1 Uvodno o „podatkozavrih“ in „teoridaktilih“ pri analizi gospodarske kriminalitete

Young je eden izmed sodobnejših avtorjev, ki je Millsovo kritiko (1959, 2000) zablod znanstvenega raziskovanja v sociologiji preslikal in utemeljil za področje kriminologije. Pri tem je v duhu spodbujanja ustvarjalnosti v znanstvenoraziskovalnem delu poskrbel za dve nadvse slikoviti prispodobni skrajnosti, utelešeni v „podatkozavru“ in „teoridaktilu“.

„Podatkozaver, Empiricus Abstractus, je bitje z zelo majhno glavo, dolgim vratom, ogromnim trebuhom in zelo majhnim repom. V njegovi glavi je prostora zgolj za površinske teoretične koncepte, ve, da se mora ves čas premikati, toda ne ve, kam gre, zelo poredko se posveti podrobnostim terena, po katerem potuje, vrat mu stoji pokončno, ko se premika od projekta do projekta, od ene do druge podatkovne baze, nje-

gov trebuh je ogromen in prepleten s kompleksnim črevesjem regresijske analize, je z velikim apetitom, a redko nameni kakšno misel dejanskemu poteku statističnega prebavnega procesa, njegov rep je majhen, lahek in negotov.“ (Young, 2011: 15)

„Teoridaktil ima ogromno glavo in široka krila, s katerimi lebdi visoko nad realnostjo v neskončnem iskanju modnega gnezdišča, jadra od teorije do teorije, od spodaj ga je mogoče opazovati zgolj po sledi citatov, ki jih pušča za seboj, sicer pa izpušča neprepoznavne glasove, ki po tonaliteti spominjajo na francoščino. Presenetljivo! – tako kot podatkozaver, tudi teoridaktil ni popolnoma prepričan, kam gre in zakaj točno je tam.“ (Young, 2011: 218)

V tem prispevku se bomo skušali izogniti obema zverema iz pradavnine. Naš cilj bo prikaz različne narave dveh pozitivnopravnih kazenskih kategorij iz poglavja kaznivih dejanj zoper gospodarstvo v slovenskem kazenskem zakoniku skozi številke. Pretežno kvantitativno analizo bomo mestoma dopolnjevali z nekaterimi kvalitativnimi uvidi. Kot bo namreč podrobneje obrazloženo v nadaljevanju, je kvantitativna analiza, ki sledi, zgolj stranski produkt obsežnejše kvalitativ-

¹ Ciril Keršmanc, univ. dipl. prav., LL. M., doktor pravnih znanosti, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenija.

ne raziskave Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani o mejah kazenskega pregona preslepitev v gospodarstvu. Ta se je v osrednjem delu posvetila analizi kaznivega dejanja poslovne goljufije² in kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti³ v smislu geneze, tipologije in razmejitvenih problemov navedenih inkriminacij.

Eden izmed zaključkov terenske analize 1.255 konkretnih zadev je, da se cona kriminalnosti preko kaznivega dejanja poslovne goljufije širi pretežno v bagatelo, medtem ko se znotraj relativno manjšega števila kaznivih dejanj zlorab položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti skrivajo težji primeri gospodarske kriminalitete. Z drugimi besedami, ko pri obravnavi gospodarske kriminalitete govorimo o številkah, ne smemo mešati gozdnih sadežev s sadeži iz morskih globin. V tem prispevku bomo prikazali, kako se zaznane kvalitativne razlike med inkriminacijama odsliskavajo v končni fazi tudi na ravni števil, če jih pogledamo pobliže, in sicer v smislu števila osumljencev na kaznivo dejanje, dolžine kazenskih postopkov, rezultatov vloženih obtožnic ter višine (ocenjene) protipravne premoženjske koristi na kaznivo dejanje.

2 Splošni kvantitativni kontekst in predstavitev vzorca iz terenske raziskave

Kvantitativni pregled gospodarske kriminalitete z vidika obravnavanih kaznivih dejanj bomo opravili na dveh ravneh. Najprej bomo orisali kontekst na splošni ravni, za celotno območje Slovenije, in skoraj dobesedno umestili gospodarsko kriminaliteto v okvir splošne kriminalitete. Prav tako bomo na enak način umestili in primerjali položaj kaznivih dejanj zlorabe položaja in poslovne goljufije znotraj zbirnega pojma gospodarske kriminalitete (2.1). Temu bo sledila kratka predstavitev poteka pregleda spisov na Okrožnem državnem tožilstvu [ODT] v Ljubljani z analizo vzorca pregledanih zadev (2.2). Rdeča nit kvantitativne analize bo predvsem kontrast med visoko frekvenco pojava poslovnih goljufij in njihovim relativno nizkim "potencialnim škodnim nabojem" na eni strani ter relativno gledano nižjo frekvenco pojava zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti z nesorazmerno

večjim "potencialnim škodnim nabojem" – do zaključka tega odseka ne bi smelo biti več nobenih dvomov glede tega, kaj hočemo s to zadnjo povedjo povedati.

2.1 "Babuška analiza"

Ta del analize smo poimenovali "Babuška analiza", ker izbrana metoda spominja na tradicionalno rusko igraro – Babuško⁴. Gre za lutko, ki jo večkrat odpremo in znotraj nje vsakič najdemo novo, pomanjšano verzijo. Na podoben način bomo na vizualni ravni skušali znotraj splošne kriminalitete umestiti gospodarsko kriminaliteto in znotraj nje zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti oz. poslovno goljufijo. Kot vir podatkov za ta del analize smo uporabili številke, ki jih glede kriminalitete zbira in objavlja Policija oz. Ministrstvo za notranje zadeve [MNZ]. Pri tem se ne bomo spuščali v kritiko metodologije zbiranja podatkov MNZ⁵, ampak bomo nekritično sprejeli njihove številke

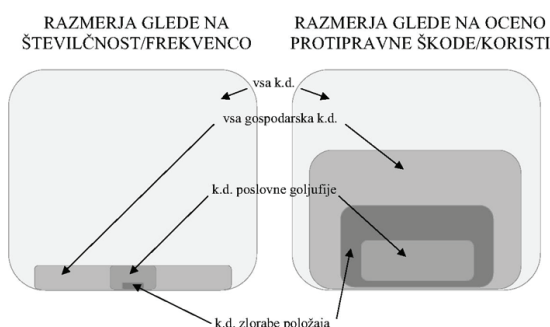
⁴ V orig. Matrojoška.

⁵ Svetek (2006a) je v poročilu o kriminaliteti za leto 2005, ki se sicer objavljajo vsako leto v drugi številki Revije za kriminalistiko in kriminologijo, zelo jasno opozoril na pomanjkljivosti policijske obdelave statističnih podatkov. Ti po njegovih besedah „prikazujejo predvsem delo policije, ne pa varnostnih razmer na področju kriminalitete ... Slovenija nima razvitega modela za spremljanje in ocenjevanje stopnje kriminalitete, s katerim bi lahko z zadostno mero gotovosti in znanstveno preverljivimi rezultati identificirali razširjenost različnih vrst kriminalnih ravnanj v različnih strukturah družbe in v celoti ... Zaradi pomanjkanja ustreznega modela si strokovnjaki, ki preučujejo slovensko kriminalno fenomenologijo, pomagajo predvsem s podatki iz policijskih evidenc o številu obravnavanih kaznivih dejanj. Policijske evidence namreč kljub številnim metodološkim pomanjkljivostim vsebujejo najbolj popolne podatke o varnostnih pojavih v določenem obdobju in na določenem območju“ (Svetek, 2006a: 95–98). Kar se tiče obravnave statistike gospodarske kriminalitete, za katero velja že skoraj pregovorna dinamičnost in spremenljivost, pa velja še posebej opozoriti na Svetkovo misel (2006a: 98), da je treba „pri dolgoročnejšem ocenjevanju kriminalitete upoštevati le tista družbeno nespremenljiva ravnanja, katerih inkriminacija se zaradi tipičnih in dobro prepoznavnih oblik in/ali stopnje družbene tolerance ob spremembah kazenske zakonodaje bistveno ne spreminja“. Če se komentatorji zavedajo in so poštene glede opisanih omejitev, tako kot Svetek (2006a, 2006b), interpretacije števil ne bi smele povzročiti napačnih predstav. V vsakem primeru pa interpretacija števil zahteva določeno predznanje. Brez kazensko-pravnega uvida bi kdo, recimo, lahko nenadno povečanje števila kaznivih dejanj pranja denarja pripisal povečanju kriminalnosti na tem področju, četudi bi to lahko bilo zgolj posledica spremenjenega naziranja organov odkrivanja in pregona glede smiselnosti uporabe dvojne kaznivosti, ki jo dopušča omenjeno kaznivo dejanje. Skratka, kar želimo opozoriti, je, da je na statistične podatke, ne samo MNZ, temveč na splošno, treba gledati z določeno mero kritičnosti. Četudi so statistični podatki metodološko konsistentni, se vedno kje najde kak bolj prožen element. Za poglobljeno kritiko metodologije zbiranja podatkov s strani MNZ glej tudi: Svetek (2006b). Svetek je si-

² To kaznivo dejanje je v slovensko zakonodajo prišlo z novelo kazenskega zakonika iz leta 1999 (KZ-A) v 234a. člen KZ (1994). Po uveljavitvi KZ-1 (2008) pa ga najdemo v 228. členu trenutno veljavnega kazenskega zakonika.

³ To kaznivo dejanje je moč najti v 240. členu KZ-1 iz leta 2008 oz. KZ-1B iz leta 2012, ki je nasledila vsebinsko primerljivo inkriminacijo iz 244. člena KZ (1994). S podrobnejšo analizo razlik obeh inkriminacij na normativni ravni se v tem prispevku ne bomo ukvarjali in v zvezi s tem odkazujemo na prispevek Jenulla (2008) za teoretično obdelavo in na našo matično raziskavo za prikaz odseva normativnih sprememb v praksi (Keršmanc, 2013: 212–217).

in tudi klasifikacijo, ki se sicer ne ujema v celoti s klasifikacijo po poglavjih kazenskega zakonika.⁶ Same številke kot številke, v smislu visoke stopnje natančnosti, za nas pravzaprav niso toliko pomembne – pri škodi gre tako ali tako za oceno MNZ/ovaditeljev. Zanima nas predvsem, če je mogoče kaj relevantnega razbrati iz reda velikosti, kjer se metodološke napake v matematičnem žargonu načeloma „pokrajšajo“. V zvezi s tem menimo, da je odgovor pozitiven, kot izhaja iz spodnjih dveh shem, na katerih so grafično prikazana osnovna razmerja med deleži posameznih kategorij na ravni reda velikosti.

Shema 1: Splošna kriminaliteta – gospodarska kriminaliteta – zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti – poslovna goljufija (frekvenca : ocenjena protipravna škoda/korist)

V shemi 1 imamo na levi strani predstavljene kategorije kaznivih dejanj glede na frekvenco/številčnost. Velikost posameznih pravokotnikov ohranja razmerja med frekvencami/številom glede na posamezno kategorijo, kar omogoča hitro vizualno dojetje razmerij. Največji in najsvetlejši pravokotnik grafično predstavlja frekvenco/število vseh kaznivih dejanj, nekoliko bolj siv pravokotnik predstavlja frekvenco/število vseh kaznivih dejanj zoper gospodarstvo v razmerju glede na celoto.

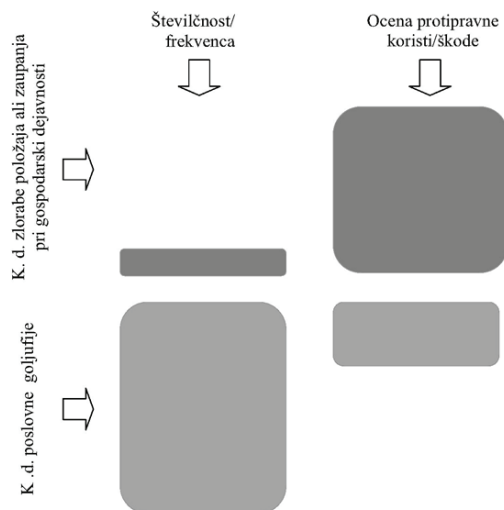
cer od leta 1992 do leta 2006 pripravljala letna statistična poročila za Revijo za kriminalistiko in kriminologijo, ko ga je zamenjal kolega. Zanimivo bi bilo vedeti, kaj je sodu izbilo dno, da je Svetek (še) po 14-ih letih uporabe iste metodologije povzdignil svoj glas.

⁶ MNZ ne agregira vseh podatkov glede na umeščenost posameznega kaznivega dejanja v neko formalno poglavje kazenskega zakonika, temveč so v okviru gospodarske kriminalitete, najverjetneje zaradi kontinuitete beleženja, dodana še nekatera druga kazniva dejanja. Konkretno v gospodarsko kriminaliteto po metodologiji MNZ spadajo naslednja kazniva dejanja: *goljufija*, poslovna goljufija, *oderuštvo*, lažni stečaj, uporaba ponarejene bančne, kreditne ali druge kartice, ponaređitev ali uničenje poslovnih listin, zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, poneverba in neupravičena uporaba tujega premoženja, pranje denarja, izdaja nekritega čeka in zloraba bančne ali kreditne kartice, davčna zatajitev, *kršitev temeljnih pravic delavcev*, zloraba uradnega položaja in uradnih pravic in še nekatera druga kazniva dejanja, če so povezana z gospodarsko dejavnostjo. Glej v zvezi s tem npr. Ferme in Kebe (2012: 93, op. št. 9).

Še nekoliko bolj siv pravokotnik predstavlja število/frekvenco poslovnih goljufij in najbolj siv pravokotnik predstavlja število/frekvenco zlorab položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti. V naslednji shemi je uporabljen enak odtенок sive barve kot v tej shemi za posamezno kategorijo oz. kaznivo dejanje.

Že ob bežnem pogledu na levo stran sheme je mogoče zaznati, da zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti predstavljajo, v smislu frekvence, relativno majhno število, tako znotraj kategorije kaznivih dejanj zoper gospodarstvo kot, še bolj očitno, znotraj vseh kaznivih dejanj. Toda pozor! Ko pogled preusmerimo na desno stran sheme, vidimo bistveno drugačno sliko.

Na desni strani imamo prikazana razmerja med posameznimi kategorijami glede na ocenjeno protipravno premoženjsko korist/škodo. Če gremo lepo po vrsti: Najprej velja omeniti bistveno večjo vlogo gospodarske kriminalitete znotraj vseh kaznivih dejanj, če kategorije primerjamo glede ocenjene protipravne premoženjske koristi/škode. Druga stvar, ki prav tako bode v oči, pa je, da relativno maloštevilčna kazniva dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti po ocenjeni protipravni premoženjski koristi/škodi presežejo kumulativno škodo bistveno številčnejših kaznivih dejanj poslovne goljufije. Razlog je v veliko večjem "potencialnem škodnem naboju" (večja nevarnost!) kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti. "Potencialne škodne naboje" za obe kaznivi dejanji smo v nadaljevanju tudi izračunali, in sicer kot koeficient med ocenjeno protipravno premoženjsko koristjo oz. škodo in frekvenco posameznega kaznivega dejanja. Izračuni so razvidni iz tabele 1 spodaj, h kateri se vrnemo že čez nekaj vrstic, takoj po predstavitvi sheme 2.

Shema 2: Zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti – poslovna goljufija (frekvenca : ocenjena protipravna škoda/korist)

V shemi 2 smo skušali vizualno še bolj izpostaviti razliko glede vloge, ki jo imata kaznivi dejanji v središču naše analize glede na frekvenco/številčnost po eni strani in glede na potencialno oz. ocenjeno škodo na drugi strani. Referenčni okvir sheme sta zgolj obravnavani kaznivi dejanji in ustrežna razmerja med njima oz. njunima deležema v celotni populaciji. Razliko pojasnjuje »potencialni škodni naboj«.

Kot izhaja iz tabele 1, je »potencialni škodni naboj« (oz. višina ocenjene škode preračunana na kaznivo dejanje) za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti v povprečju od leta 1999 do leta 2011 znašal 221.079 EUR/kaznivo dejanje. To je 17-krat več kot za kaznivo dejanje poslovne goljufije v istem obdobju (12.939 EUR/kaznivo dejanje) ter kar 90-krat več od povprečja v istem obdobju za vsa kazniva dejanja skupaj (2.461 EUR/kaznivo dejanje).

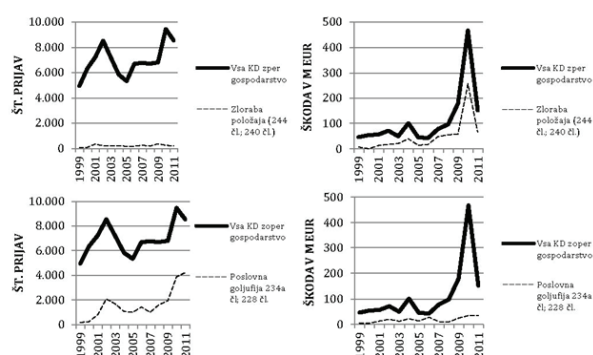
Tabela 1: Statistični podatki o gibanju kriminalitete 1999–2011 (Vir podatkov: Ferme in Kebe, 2012; Lukan, 2007–2009; Lukan in Kolenc, 2010; Lukan, Kebe in Bukovnik, 2011; Svetek, 2000–2006a)⁷

Leto	Vsa kazniva dejanja			Kazniva dejanja zoper gospodarstvo		
	Vsa k. d.	Višina škode v EUR	Višina škode na k. d.	Vsa k. d. zoper gospodarstvo	Višina škode v EUR	Višina škode na k. d.
1999	61.693	82.916.666	1.344	4.922	45.416.666	9.227
2000	67.617	122.083.333	1.806	6.337	54.166.666	8.548
2001	74.794	142.762.875	1.909	7.215	55.818.708	7.736
2002	77.218	139.684.416	1.809	8.527	71.121.833	8.341
2003	76.643	115.000.000	1.500	7.168	49.210.750	6.865
2004	86.568	162.916.667	1.882	5.825	100.656.666	17.280
2005	84.379	172.500.000	2.044	5.322	44.880.750	8.433
2006	90.354	168.333.333	1.863	6.696	42.276.500	6.314
2007	88.197	265.600.000	3.011	6.748	77.544.920	11.492
2008	81.917	175.000.000	2.136	6.701	96.639.640	14.422
2009	87.463	278.000.000	3.178	6.787	179.152.570	26.396
2010	89.489	577.300.000	6.451	9.448	466.324.270	49.357
2011	88.722	271.800.000	3.064	8.539	151.470.950	17.739
Povprečje:	81,158	205,684,407	2,461	6,941	110,360,068	14,781

Leto	Poslovna goljufija			Zloraba položaja		
	Poslovna goljufija (234a čl; 228 čl.)	Višina škode v EUR	Višina škode na k. d.	Zloraba položaja (244 čl; 240 čl.)	Višina škode v EUR	Višina škode na k. d.
1999	171	3.700.000	21.637	55	6.275.000	114.091
2000	231	3.933.333	17.027	81	220.833	2.726
2001	771	12.102.791	15.698	333	12.221.500	36.701
2002	2079	19.515.458	9.387	185	17.014.166	91.968
2003	1672	11.036.125	6.601	201	20.691.583	102.943
2004	1054	21.302.500	20.211	207	39.405.833	190.366
2005	982	12.904.166	13.141	145	13.827.125	95.359
2006	1412	27.854.583	19.727	175	17.567.083	100.383
2007	993	10.131.740	10.203	231	47.817.140	207.001
2008	1595	8.966.940	5.622	169	54.719.370	323.783
2009	1940	23.763.760	12.249	351	58.012.180	165.277
2010	3880	33.736.050	8.695	246	255.538.270	1.038.773
2011	4232	33.878.880	8.005	161	65.150.230	404.660
Povprečje:	1,616	17,140,487	12,939	195	46,804,639	221,079

⁷ Za nas je številke iz tabele agregiral sodelavec Inštituta za kriminologijo pri PF, Bogomil Brvar, in sicer iz letnih poročil policije na njihovi spletni strani in iz letnih poročil v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo, ki so navedeni v bibliografskem seznamu. Kolega Brvar nam je prav tako pomagal pri pretvorbi popisnih podatkov iz naše terenske analize v format za programsko orodje SPSS in pri njihovi nadaljnji statistični analizi s tem programskim orodjem.

Za izdelavo shem, ki smo jih predstavili zgoraj, smo uporabili povprečne vrednosti iz tabele. Te smo obdelali z odprtokodnim programom Sparklines.⁸ Že bežen pogled na zgornjo tabelo sicer pokaže nekaj večjih odstopanj od splošnih trendov, ki bi lahko vplivali na izid obdelave. Od teh je najbolj opazna izredno velika ocenjena višina škode v letu 2010 za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (leto tajkunskih zgodb). Odstopanja od trenda so razvidna tudi na spodnjih grafih.

Graf(i): Zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti – poslovna goljufija (frekvenca : ocenjena protipravna škoda/korist)

V izhodišču smo navedli, da se v metodologijo zbiranja podatkov s strani MNZ ne bomo spuščali – številke sprejemamo kot dane. Opisana metoda, skupaj s tabelarno predstavljenimi podatki, omogoča vsakemu ponovitev z želenimi korekcijami (e. g. eventualno valorizacijo višine škod na skupni imenovalc ipd.). Za nas je bil v tem delu bistven predvsem osnovni orientacijski občutek za red velikosti obravnavanih dveh kaznivih dejanj znotraj splošne oz. gospodarske kriminalitete. In sicer v smislu številčnosti in ocenjene protipravne premoženjske škode/koristi, ki odpade na vsako izmed analiziranih kaznivih dejanj. Z osnovnim občutkom za širši kvantitativni kontekst se sedaj lahko lotimo statistične analize vzorca iz terenskega pregleda zadev na ODT v Ljubljani.

2.2 Opis metode terenskega pregleda spisov in predstavitev pregledanega vzorca zadev na ODT v Ljubljani

Terenski del naše raziskave je potekal v prostorih ODT v Ljubljani. Po pridobitvi dovoljenja Generalnega državnega tožilca [GDT] za vpogled v tožilske spise 22. 6. 2011 smo na-

⁸ Metoda, ki smo jo sami poimenovali »Babuška analiza«, se v angleščini imenuje »treemapping«. Odprtokodni program Sparklines pa je vtičnik za program Excel, ki mu doda funkcijo »treemapping«.

vezali stik s takratnim vodjo gospodarskega oddelka na ODT v Ljubljani. Spoznavni sestanek je bil opravljen 29. 6. 2011. Vsa nadaljnja operativna komunikacija je potekala preko vodje vpisnika na ODT v Ljubljani. Za vsako leto posebej so bili s strani vodje vpisnika pripravljene računalniški izpiski vseh prejetih ovadb na ODT, in sicer za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti od leta 1996 do leta 2010 in za kaznivo dejanje poslovne goljufije od leta 1999 do leta 2010. Spise s(m)o po posameznih letih prinašali iz arhiva ter jih po pregledu vračali nazaj v arhiv. Po seznamih je bilo vseh zadev za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti v navedenem obdobju 879. Od tega je bilo pregledanih in popisanih 693 oz. 79 % vseh zadev. Pri poslovni goljufiji pa je bilo na seznamih 1.873 zadev. Od tega je bilo pregledanih 562 oz. 30 % vseh zadev. Kar se tiče kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, so bile pregledane vse kategorije, po katerih so arhivirani spisi, tj. zavrženja, odstopi od pregona, preiskave, rešene na drug način, ter vložene obtožnice, in sicer za celotno obdobje od leta 1996 do 2010. Vseh zadev nismo pregledali, ker so nekatere na tak ali drugačen način še "žive" – postopki so še v teku. Število tovrstnih zadev je naraščalo s približevanjem letu 2010. Kar se tiče poslovnih goljufij, smo relativno hitro po začetku pregleda zaradi številčnosti (in pravne nezanimivosti)⁹ zavestno sprejeli odločitev, da se omejimo na začetno in končno obdobje. Tako smo glede poslovnih goljufij pregledali zavrženja in tiste zadeve, v katerih je bila vložena obtožnica za leta 1999–2003 in 2009–2010 ter vse preiskave, rešene na drug način, za celotno obdobje 1999–2010. Pri zadnji kategoriji smo namreč pričakovali večjo gostoto kvalificiranega ne-strinjanja pravosodnih organov, kar je bilo za nas še posebej relevantno glede na temo raziskave, ki se je osredotočila na mejne zadeve. V številkah je vzorec pregledanih zadev predstavljen v spodnji tabeli.

⁹ Za razliko od kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri opravljanju gospodarske dejavnosti so se tipični dejanski stanovi pri poslovni goljufiji relativno hitro izrisali. V veliki večini primerov poslovne goljufije iz našega vzorca je šlo za dejanske stanove, ki so mejili na običajno (civilnopravno) izvršilno zadevo. Sicer pa so se v pretežni meri v našem vzorcu serijsko pojavljali bodisi primeri neplačil za dobavljeno blago oz. opravljenih storitev (v tem vrstnem redu) in nekoliko redkeje primeri avansnih plačil za kasneje nedobavljeno blago ali neopravljene storitve. Kot posebno podvrsto poslovnih goljufij, ki smo jih zaznali, lahko prav tako označimo primere nakupov blaga ali storitev tik pred začetkom postopka prisilne poravnave ali stečajev, ki niso take intenzitete, da bi jih označili za lažne stečaje v smislu kaznivega dejanja povzročitve stečaja z goljufijo ali nevestnim poslovanjem.

Tabela 2: Vzorec pregledanih zadev glede na tip odločitve v številkah*

Tip zadeve	Število
Zloraba položaja skupaj	693
Poslovna goljufija skupaj	562
Skupaj vsa zavrženja	810
Zavrženja za zlorabo	489
Zavrženja za poslovno goljufijo	321
Skupaj vse vložene obtožnice	312
Vložene obtožnice zloraba položaja	136 (od tega 56 obsodb)
Vložene obtožnice poslovna goljufija	176 (od tega 63 obsodb)
Zloraba položaja odstopi od pregona	40
Zloraba položaja preiskave rešene na drug način	28
Poslovna goljufija preiskave rešene na drug način	65
Vse skupaj	1255

* Opomba k tabeli: v Excel tabeli, v kateri smo vodili evidenco, imamo sicer zabeleženih 1.264 zadev; za poslovno goljufijo 575 in za zlorabo položaja 689. Ob pretvorbi ročnih vnosov iz Excel tabele v SPSS je prišlo do nekaterih izbrisov zadev, ki smo jih že tekom vnosa označili za izbris (e. g. podvajanje, napačno kaznivo dejanje – v smislu 224 namesto 244 ipd.). Hkrati smo morali za obdelavo v SPSS prilagoditi sistem beleženja za tiste zadeve, pri katerih je prišlo do ponovnega sojenja – kar je pomenilo, da je ista zadeva morala biti v SPSS vnosena dvakrat (program sprejema samo eno vrednost za enoto vnosa). Glede na število vnosov so razlike v številkah majhne in statistično zanemarljive. V besedilu v izogib zmede navajamo število vnosov v program SPSS kot merodajno.

Pregled je potekal od 30. 6. 2011 do 27. 6. 2012, praktično vsak dan. Sicer pa smo¹⁰ pri pregledu opravljali dvojen popis, kvalitativni in kvantitativni. Za kvalitativni pregled smo na popisni list vnašali 8 kategorij:

- (i) Kt oz. tožilsko opravilno številko zadeve;
- (ii) opredelitev zadeve glede na tip zadeve;
- (iii) abstraktni dejanski stan (ADS) z opredelitvijo členov predpisov, na katere se je sklicevala ovadba/obtožba;
- (iv) kratek opis konkretnega dejanskega stanu (KDS);
- (v) procesni dejanski stan (PDS);
- (vi) v kategorijo „iz obrazložitve“ smo vpisovali zanimivejše citate;
- (vii) opombe/pomislike, ki so se nam porodili ob branju konkretne zadeve;
- (viii) zveze in asociacije v smislu povezav med spisi.

¹⁰ V izogib nesporazumom zaradi uporabe množine, pregled in popis sem opravljal sam. Presodil sem namreč, da bi derivativni pregledovalci, e. g. študenti, imeli še več težav, kot sem jih imel sam pri pregledu in popisu ter zaznavi relevantnih problemov. Ob zaključku lahko rečem, da odločitve ne obžalujem. Mogoče bi lahko malce bolj zožil obseg pregleda, toda potem bi lahko spregledal tudi kakšno bolj zanimivo zadevo.

Seveda niso bili vsi popisni listi enako popisani, odvisno od konkretne zadeve.¹¹ Kar se tiče kvantitativnega popisa, pa je šlo dejansko bolj za stranski produkt kvalitativne analize, in sicer v smislu potrebe po sistematičnem beleženju pregledanih zadev. Kvantitativni popis smo beležili v Excel tabeli, kjer smo uvodoma za različne kategorije zadev oblikovali parametre vnosa.¹² Od začetka pregleda dalje smo poleg dveh popisnih listov vodili še dnevnik. V osnovi je bilo zamišljeno, da bi vno-se vanj opravljali vsak konec tedna. Toda kmalu se je pokazalo, da so potrebni pogostejši vnosi, zato smo za vsak dan sproti, po koncu pregleda, zabeležili zanimivejše zadeve, misli, asociacije in napredek v smislu, koliko spisov je bilo ta dan pregledanih. Dnevniški zapis je na koncu obsegal 36 strani, ob dodatnih 1.255 popisnih listih in kopici lastnoročnih zabeležk.

Po tem daljšem metodološkem uvodu lahko končno pristopimo k nekoliko natančnejši statistični predstavitvi pregledanega vzorca zadev. V izogib t. i. »točki statistične saturacije«¹³ bomo predstavili zgolj nekaj zanimivejših vidikov statistične obdelave vzorca, in sicer glede: števila osumljencev (2.2.1), časa trajanja postopkov (2.2.2), rezultatov vloženih obtožnic (2.2.3) ter glede višine protipravne premoženjske koristi/škode (2.2.4).

2.2.1 O številu osumljencev

Spodnja tabela strnjeno predstavi celotno sliko vzorca z vidika števila osumljencev. V tabeli smo agregirali vse pregledane zadeve, in sicer tako, da je mogoča neposredna primerjava med celotnim vzorcem vseh pregledanih zadev skupaj (poslovne goljufije in zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti) in celotnim vzorcem pregledanih poslovnih goljufij oz. celotnim vzorcem pregledanih zlorab položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti. Manjkajočih 8 popisnih enot od 1.255 je posledica spregleda pri vnosu podatkov in je v smislu zanesljivosti rezultatov statistično zanemarljivo.

Tabela 3: Predstavitev pregledanega vzorca 1.255 zadev glede na število osumljencev

Število osumljencev	Vse zadeve		Zloraba položaja		Poslovna goljufija	
	Frekvence za celoten vzorec/vse zadeve	Kumulativni odstotek	Frekvence osumljencev za zlorabo položaja	Kumulativni odstotek	Frekvence osumljencev za poslovno goljufijo	Kumulativni odstotek
1	747	59.7 %	402	58.3 %	345	61.5 %
2	324	85.6 %	162	81.7 %	162	90.4 %
3	100	93.6 %	62	90.7 %	38	97.1 %
4	37	96.6 %	27	94.6 %	10	98.9 %
5	13	97.6 %	10	96.1 %	3	99.5 %
6	16	98.6 %	14	98.1 %	2	99.8 %
7 in več	14	100.0 %	13	100.0 %	1	100.0 %
Skupaj	1251		690		561	
Ni podatka	4		3		1	
Vse zadeve skupaj	1255		693		562	

Še najbolj zgovorni so podatki glede kumulativnih odstotkov glede števila osumljencev. Če pogledamo po tabeli, vidimo, da dosežemo kumulativo čez 90 % že pri treh osumljencih. Če na ravni treh osumljencev primerjamo kumulativo med poslovno goljufijo in zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, pa je že opazna nekoliko večja razlika. Kaj nam to pove? Postopno lahko začnemo graditi hipotezo, da so zlorabe položaja bolj kompleksne. Kar se tiče osumljencev, na to kaže dejstvo, da imamo v večjem odstotku opravka z zadevami, v katerih je osumljencev 4 ali več.

Dodali bi še dve opazki v povezavi s številom osumljencev, ki izvirata iz kvalitativnega popisa. Prva je, da imamo posebej pri poslovnih goljufijah večkrat opravka z dvema osumljencema zato, ker je poleg pravne osebe, ki dolguje določen znesek, ovadena še odgovorna fizična oseba oz. poslovodja (e. g. direktor enoosebne d. o. o.). V takih primerih pogosto, še preden pride zadeva do faze obtožnice, pravne osebe že ni več – pride bodisi do njenega izbrisa zaradi neaktivnosti bodisi do izbrisa po zaključku stečajnega postopka.¹⁴ V slednjem primeru, kot tudi v primerih, ko je premoženje pravne osebe zanemarljivo, kazenski postopek upnikom služi kot nadomestek civilnopravnemu institutu spregleda pravne osebe – pre-

¹¹ Konkretni rezultat tega popisa so recimo številni dejanski stano-vi, ki smo jih v raziskavi navedli ob analizi avtonomnih podtipov kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (Keršmanc, 2013: 247–282).

¹² E. g. za zavrženja smo vnašali za vsako zadevo tožilsko „Kt“ opravilno številko, ovaditelja, tožilca, datum prijave, datum ovadbe, datum zavrženja, razlog zavrženja, število vrnitev ovadbe v dopolnitev, število urgenc s strani ODT, število osumljencev ter ocenje-no vrednost protipravne premoženjske koristi/škode. Za vlozene obtožnice pa še dodatne kategorije v smislu datumov in sodnikov oz. sestav senatov na drugi in tretji stopnji, če je zadeva prišla do tja, in tudi kazni v primeru, da je prišlo do obsodilne sodbe.

¹³ Termin točka »statistične saturacije« po našem vedenju ni *terminus technicus* v smislu, kot ga uporabljamo sami, namreč kot točko, v kateri možganski center za obdelavo števil začne odpovedovati. Z metodo introspekcije in opazovanja smo prišli do sklepa, da je omenjeni možganski center pri pravnih kaznivih dejanjih.

¹⁴ Glej v zvezi s tem poročilo o delu državnih tožilcev Vrhovnega državnega tožilstva [VDT] za leto 2011, kjer je med drugim zapisano: »Pogost razlog za zavrženje kazenskih ovadb, ko gre za ovadene pravne osebe je tudi v tem, da pogosto pravna oseba nima premoženja ali pa je to tako majhno, da ne bi zadoščalo niti za pokritje stroškov postopka, ali pa, da je zoper njo začel stečajni postopek, ko je v njem »lastnik«, storilec kaznivega dejanja, edini družbenik pravne osebe ali pa je bila prva oseba že izbrisana iz sodnega registra in tako se tožilci odločajo, da kazenske ovadbe v takih primerih zavračajo iz razloga po 28. členu Zakona o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja (ZOPOKD) zaradi nesmotrnosti postopka.« (VDT, 2012: 56). Sami smo med pregledom spisov zasledili tudi sledeč inovativen pristop – okrožni državni tožilec je po vpogledu v evidenco, ko je videl, da pravne osebe ni več med živimi, v vpisnik sporočil, da je prišlo do pomotnega vpisa, čeprav je ob podaji ovadbe pravna oseba še obstajala.

ko obsodbe odgovorne osebe upnik pride do poplačila skozi posebni pogoj poplačila neporavnane zneska, ki je redoma izrečen poleg pogojne obsodbe. Na ta način se neposredno vzpostavi zahteva po plačilu obveznosti med fizično osebo (e. g. bivšim poslovođjo) in upnikom izbrisane pravne osebe. Upnik izbrisane pravne osebe namreč, do trenutka obsodilne sodbe, do poslovođje nima neposrednega civilnopravnega zahtevka (mimo postopka spregleda prave osebe). Skratka, če strnemo, upniki lahko spretno izkoristijo kaznivo dejanje poslovne goljufije, ki ga za njih preganja država, kot substitut za njim dražjemu in manj pogostemu ter negotovemu civilnopravnemu institutu spregleda pravne osebe.

Druga opazka je nekoliko bolj banalna; v zadevah z ekstremnimi števili osumljencev imamo praviloma opravka z ovaditeljem-kverulantom.¹⁵ Če bi kdo delal analizo glede ovaditeljev-kverulantov, je drugi dokaj zanesljiv indikator, da imamo opravka s takšnim ovaditeljem, večje število očitanih kaznivih dejanj v isti ovadbi, ki se glede na ADS raztezajo čez več poglavij posebnega dela kazenskega zakonika.

2.2.2 O času trajanja postopkov

Absolutna dolžina trajanja postopkov zadev iz vzorca je še en vidik, ki se nam ga zdi vredno predstaviti. V spodnji tabeli je trajanje postopkov razdeljeno na posamezne razrede z različnimi časovnimi intervali, v nadaljevanju pa so za celoten vzorec, ter posebej za vzorec preglednih zlorab položaja in posebej za vzorec pregledanih poslovnih goljufij, predstavljene frekvence po posameznih razredih vključno z njihovimi vrednostmi v (kumulativnih) odstotkih. Kot izhodišče za izračun smo vzeli datum podane ovadbe. Menimo sicer, da pregledna tabela ne potrebuje kakšnega posebnega pojasnila, toda kljub temu bomo na primeru ponazorili, kako jo brati. V časovni interval od 13 do 24 mesecev pade 254 zadev oz. 20,7 % celotnega vzorca, skupaj pa je bilo po preteku 24 mesecev končanih 62,4 % vseh zadev v našem vzorcu.

Na mestu sta dve metodološki opozorili glede tabele, ki sledi. Kot je razvidno iz tabele, je 25 zadev izpadlo iz analize. Gre za zadeve, pri katerih izračun ni bil možen, bodisi ker smo imeli samo en datum bodisi ker nam je manjkalo izhodiščni podatek glede datuma ovadbe – razlogi so različni, od tega, da podatka dejansko nismo zaznali v spisu, do tega, da smo bili pri kakšnem vnosu nekoliko površni. Z vidika naše kvantitativne analize je manko 25 od 1.255 zadev, statistično

gleđano, zanemarljiv. Drugi kompromis, na katerega smo pri izračunih morali pristati, pa je dejstvo, da vse zadeve še niso bile končane v trenutku popisa – končan je bil zgolj njihov del (e. g. pri poslovnih goljufijah pride do zavrženja za pravno osebo, ki je bila izbrisana, postopek zoper fizično osebo pa se nadaljuje). V takih primerih smo kot končni datum vzeli datum zadnjega postopkovnega opraviła v zadevi (i. e. začetni datum je bil vedno ovadba; če pa je prišlo zgolj do delnega zavrženja za eno osebo in se je postopek nadaljeval zoper drugo in je zoper drugo postopek v fazi preizkusa obtožnice, potem smo vzeli ta datum kot zadnji datum).

Tabela 4: Predstavitev pregledanega vzorca 1.255 zadev glede na čas trajanja zadev v mesecih – po razredih

Razlika med datumom ovadbe in zadnjim datumom	Vse zadeve			Zloraba položaja			Poslovna goljufija		
	Št.	Odstotek	Kumulativni odstotek	Št.	Odstotek	Kumulativni odstotek	Št.	Odstotek	Kumulativni odstotek
Od 1 do 6 mesecev	281	22.8 %	22.8 %	119	17.4 %	17.4 %	162	29.7 %	29.7 %
Od 7 do 12 mesecev	233	18.9 %	41.7 %	101	14.7 %	32.1 %	132	24.2 %	53.9 %
Od 13 do 24 mesecev	254	20.7 %	62.4 %	139	20.3 %	52.4 %	115	21.1 %	75.0 %
Od 25 do 36 mesecev	125	10.2 %	72.6 %	74	10.8 %	63.2 %	51	9.4 %	84.4 %
Od 37 do 48 mesecev	107	8.7 %	81.3 %	79	11.5 %	74.8 %	28	5.1 %	89.5 %
Od 49 do 60 mesecev	68	5.5 %	86.8 %	46	6.7 %	81.5 %	22	4.0 %	93.6 %
Od 61 do 72 mesecev	50	4.1 %	90.8 %	37	5.4 %	86.9 %	13	2.4 %	95.9 %
Od 73 do 84 mesecev	33	2.7 %	93.5 %	28	4.1 %	91.0 %	5	0.9 %	96.9 %
Od 85 do 96 mesecev	28	2.3 %	95.8 %	21	3.1 %	94.0 %	7	1.3 %	98.1 %
Od 97 do 108 mesecev	26	2.1 %	97.9 %	20	2.9 %	97.0 %	6	1.1 %	99.2 %
Od 109 do 120 mesecev	16	1.3 %	99.2 %	12	1.8 %	98.7 %	4	0.7 %	100.0 %
več kot 120 mesecev	9	0.7 %	100.0 %	9	1.3 %	100.0 %	0	0.0 %	
Skupaj	1230	100.0 %		685	100.0 %		545	100.0 %	

Ob primerjavi podatkov, predvsem kumulativnih, pri posameznih kaznivih dejanjih se zopet nakazuje, da so zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti bolj kompleksne, saj kumulativni odstotek narašča počasneje. To namreč pomeni, da večji delež zlorab položaja v postopkovnem smislu traja dlje kot primerljiv delež poslovnih goljufij. Ne nazadnje to potrjujejo tudi spodaj zbrane srednje vrednosti, pri čemer bomo zaradi relativno visokih standardnih odklonov¹⁶ pri izračunu povprečja za primerjavo raje vzeli drugo srednjo vrednost – mediano.

¹⁵ V slovarju slovenskega knjižnega jezika sta za besedo kverulant navedeni sopomenki prepirljivec in sitnež. Spise oz. zadeve, ki so rezultat ovadb tovrstnih posameznikov, smo poimenovali „kverule“ – običajno gre za neutemeljene zadeve, ki povzročajo veliko nepotrebnega dela (Bajec et al., 1994).

¹⁶ Povprečje je še relevantna srednja vrednost, vse dokler standardni odklon ne preseže 30 % vrednosti povprečja – torej če je standardni odklon večji od 30 %, potem povprečje ni več najbolj merodajna srednja vrednost – v našem vzorcu standardni odklon za vse tri kategorije dosega okoli 100 % povprečne vrednosti.

Tabela 5: Predstavitev pregledanega vzorca 1.255 zadev glede na čas trajanja zadev v mesecih – po srednjih vrednostih

	Vse zadeve	Zloraba položaja	Poslovna goljufija
Povprečna vrednost	27	34	19
Standardni odklon	28	31	22
Mediana	16	23	11
Minimum	1	1	1
Maksimum	154	154	111

Upošteva se mediano kot relevantno srednjo vrednost trajanja "tipičen" postopek za poslovno goljufijo 11 mesecev oz. do bro leto, medtem ko ista srednja vrednost za zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti znaša 23 mesecev ali dobri dve leti.

Izračune srednje vrednosti oz. mediane smo zbrali še posebej glede na fazo postopka, i. e. zbrali smo mediane za zavrženja, za odločitve na prvi stopnji in za odločitve na drugi stopnji, ki so za celoten vzorec skupaj, ter posebej za poslovne goljufije in posebej za zlorabe položaja ali zaupanja predstavljeni v spodnji tabeli.

Tabela 6: Predstavitev dolžine trajanja posameznih faz postopka v mesecih glede na srednjo vrednost – mediano*

	Zavrženja	Sodbe 1. stopnje	Sodbe 2. stopnje
Vse skupaj	10	48	58
Zlorabe položaja	15	56	63
Poslovna goljufija	7	36	56

* Opomba k tabeli: na mestu je metodološko opozorilo, da imamo predvsem pri sodbah 1. in 2. stopnje opravka z manjšim številom zadev. Pri izračunu mediane je bilo tako skupaj upoštevanih 793 zavrženj, od tega 485 za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti in 308 pri poslovni goljufiji. Sodb 2. stopnje, upoštevanih pri izračunu, je bilo 63, od tega 37 za zlorabo in 29 za poslovno goljufijo. Sodb 1. stopnje pa 219, od tega 107 za zlorabo položaja in 112 za poslovno goljufijo. Kar pomeni, da je na posploševanje treba gledati z nekoliko večjo rezervo. Še posebej, če upoštevamo dejstvo, da so predvsem kakšne bolj zapletene zadeve še vedno v postopku – kar nakazuje, da naši izračuni v globalu verjetno podcenjujejo dolžino trajanja, kar se tiče sodb.

Torej glede na mediano "tipični" postopek, ko pride do zavrženja, za celoten vzorec traja 10 mesecev, za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti 15 mesecev in za poslovno goljufijo 7 mesecev. Po tem ključu lahko preberete še ostali dve korespondenčni dolžini trajanja do datuma sodbe na prvi stopnji in do datuma sodbe na drugi stopnji. Kar se tiče sodb tretje stopnje, jih imamo v svojem vzorcu premalo, da bi lahko opravili relevanten izračun.

Za konec bi se vrnili k izhodiščni tabeli, in sicer k tistim zadevam, ki so trajala več kot 109 mesecev (teh je bilo v našem vzorcu 25), da dobimo občutek, za kakšne zadeve pravzaprav gre. Naj takoj navedemo, da univerzalnega pravila pri teh ekstremno dolgih zadevah ni. Nekaj zadev spada v kategorijo zloglasnih in medijsko odmevnih "tajkunskih" zgodb iz tranzicije (e. g. Sadar, Lah), nekaj zadev se je zapletalo in razpletalo zaradi velikega števila osumlencev/obtožencev ter združevanj in razdruževanj ter vseh možnih kombinacij pritožb do Vrhovnega sodišča in nazaj pa spet ... Nekaj zadev pa je, se najbolj benevolentnem primeru, posledica šlamparije – recimo v zadevi Kt (1) 1587/03 je policijsko poročilo prišlo na ODT dobrih deset let po podani ovadbi, podobno v zadevi Kt (1) 1868/03 in Kt (1) 575/03, ko ODT ni preostalo drugega kot zavrženje zaradi zastaranja.

2.2.3 O rezultatih vloženih obtožnic

Naj uvodoma jasno in glasno poudarimo, da nikakor ne moremo pristati na merilo, po katerem bi se uspešnost ODT-jev ocenjevala glede na število obsodb, ki jih dosežejo (ali morebiti glede na višino kazni). Tudi oni namreč opravljajo pomembno filtracijsko funkcijo z zavrženji. Pogojno pa bi lahko pristali na to, da se njihova uspešnost meri po tem, v kolikšnem deležu zadev, glede katerih se odločijo vložiti obtožnico oz. nadaljevati pregon, v končni fazi tudi uspejo. Poudarjamo, da je to merilo uspešnosti "pravično" samo na nekem splošnem nivoju na ravni tožilstva, ne more pa biti merilo uspešnosti konkretnega tožilca. Zakaj?

Pri pregledu zadev smo opazili, da obstajajo tožilci, ki v povprečju dobivajo v delo težje zadeve. Če bi se kot merilo uspešnosti upoštevale izključno obsodbe, potem bi po naši oceni lahko prišlo do nepoštenih ocen dela posameznikov, ki se odločajo za pregon v težjih in kompleksnejših zadevah. Tak pristop bi z vidika (negativnih) spodbud po naši oceni popolnoma zatrl bolj drzne tožilce, da se v mejnih zadevah, ki so lahko zelo pomembne za vzpostavitev referenčnih standardov in prakse, odločijo za pregon. Z vidika standardov je lahko referenčna oprostilna sodba v mejni zadevi¹⁷, ki rešuje

¹⁷ V zvezi s tem se zavzemamo tudi za sistem t. i. ciljanih zahtev za varstvo zakonitosti [ZVZ], ki predstavljajo v našem sistemu izredno pravno sredstvo strankam v kazenskem postopku. VDT bi moralo vzpostaviti nabor pomembnih odprtih pravnih vprašanj in strateško iskati takšne zadeve, ki vprašanje izostrijo in niso preobremenjene z nepomembnimi distrakcijami oz. manj pomembnimi pravnimi vprašanji. Seznam s strateškimi (mejnimi) vprašanji bi bilo v drugi fazi potrebno diseminirati med ODT-je in z njim seznaniti tudi organe odkrivanja. Prav tako bi morali biti ODT-ji posebej stimulirani (e. g. ocenjevanje uspešnosti, dodatki ...), da identificirajo tovrstne primere in se odločajo za pregon. V teh zadevah bi nato speljali pregon do ZVZ-jev pred Vrhovnim sodiščem RS.

pomembno pravno vprašanje pri zlorabi položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, vredna večkrat in še enkrat toliko kot obsodilna sodba pri recimo "bagatelnih" poslovnih goljufijah tipa "Medo"¹⁸.

Ob vseh navedenih pomislekih v spodnji tabeli predstavljamo posnetek usode vloženih obtožnih aktov posebej za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti in za poslovno goljufije.

Tabela 7: Rezultati vloženih obtožnih aktov za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti in za poslovno goljufijo na prvi stopnji*

Poslovna goljufija - tip odločbe na 1. stopnji	Število	Odstotek
Obsodilna sodba	63	56.3 %
Oprostilna sodba	18	16.1 %
Zavrnilna sodba	16	14.3 %
Sklep o ustavitvi	13	11.6 %
Sklep o zavrnitvi (352/I točka 3 ZKP)	1	0.9 %
Kaznovalni nalog	1	0.9 %
Vse skupaj (oz. število upoštevano pri izračunu)	112	100.0 %

Zloraba položaja - tip odločbe na 1. stopnji	Število	Odstotek
Obsodilna sodba	56	52.3 %
Oprostilna sodba	29	27.1 %
Sklep o ustavitvi	12	11.2 %
Zavrnilna sodba	10	9.3 %
Vse skupaj (oz. število upoštevano pri izračunu)	107	100.0 %

* Opomba k tabeli: v tabeli smo izločili še žive zadeve oz. zadeve, pri katerih še nimamo zabeleženega končnega izida (Takih zadev je 29 za zlorabo položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti in 64 pri poslovnih goljufijah.). Hkrati smo v zadevah, kjer je bilo več različnih odločitev v isti zadevi, v primeru konkurence zavrnitve, oprostitve in obsodilne sodbe, zadevo šteli zgolj enkrat. Pri štetju je imela prednost obsodilna sodba, nato oprostilna (v konkurenci ustavitve in oprostitve itn.).

Na ravni vzorca in ob metodoloških poenostavitvah so ODT-ji v Ljubljani 52,3 % uspešni z »obrambo« svoje obtožbe za zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti in 56,3 % pri poslovnih goljufijah. Naj za konec te točke še enkrat poudarimo, da je, ob metodoloških poenostavitvah, relativno nizka številka zadev dodaten razlog za previdnost pri kakršnemkoli posploševanju izven vzorca.

¹⁸ Tako smo poimenovali paradigmatičen primer (zlo)rabe kaznivega dejanja poslovne goljufije za namene civilnopravne izvršbe, in sicer po analizi 47 formulacijskih ovadb, ki jih je podala pravna oseba „Medo d. o. o.“ zoper svoje neplačnike. V temeljni raziskavi, ki je podlaga temu prispevku, je natančno analiziranih in z različnih vidikov problematiziranih vseh 47 zadev. Čeprav je šlo za pretežno formulacijske ovadbe, so se zadeve končale na različne načine, kar sproža relevantna vprašanja glede načela zakonitosti in enakosti v kazenskem postopku. Za več o tem glej: Keršmanc (2013: 128–156).

2.2.4 O višini (ocenjene) protipravne premoženjske koristi/škode

Za konec smo prihranili analizo glede na višino protipravne premoženjske koristi/škode. Pri popisovanju zadev smo vnašali škodo tako, kot je bila opredeljena v ovadbi oz. obtožnem aktu. Ker smo želeli škode/koristi primerjati, smo jih morali "prevesti" oz. spraviti na skupni imenovalac. Kot je splošno znano, je bilo 100 SIT leta 1996 vredno več kot 100 SIT leta 2004, po uvedbi EUR pa SIT nimamo več. Skratka, da bi dobili zneske škod na isti skupni imenovalac, smo se odločili za sledeč postopek: znesek protipravne premoženjske koristi/škode smo delili s povprečno mesečno neto plačo za tisti mesec, ko je bila za posamezno zadevo podana ovadba. Protipravno premoženjsko škodo/korist smo tako za vse zadeve izrazili v enotah povprečne mesečne neto plače. Zneski valut so se okrajšali, dobljeni koeficient (skupni imenovalac) pa hkrati omogoča neposredno navezavo na tekoče obdobje. Gre za relativno elegantno in poenostavljeno valorizacijo. V spodnji tabeli smo, podobno kot v predhodnih tabelah, oblikovali razrede, v katerih smo zajeli določen razpon povprečnih mesečnih neto plač. Kot je razvidno iz tabele, imamo opravka z razredi neenake širine. V stolpcih, ki sledijo, imamo navedeno število/frekvenco, odstotek in kumulativni odstotek za skupni vzorec oz. posamezno obravnavano kaznivo dejanje po razredih.

Tabela 8: Predstavitev pregledanega vzorca 1.255 zadev glede na višino protipravne premoženjske koristi/škode v povprečnih mesečnih neto plačah – po razredih

Povprečna mesečna neto plača	Vse zadeve	Kumulativni odstotek za vse zadeve	Škoda za vzorec zlorab položaja	Kumulativni odstotek za zlorabe položaja	Škoda za vzorec poslovnih goljufij	Kumulativni odstotek za poslovne goljufije
Od 0,1 do 1	123	12.9 %	33	7.7 %	90	16.9 %
od 1,1 do 5	201	33.9 %	39	16.9 %	162	47.5 %
od 5,1 do 10	94	43.7 %	27	23.2 %	67	60.1 %
od 10,1 do 20	116	55.8 %	49	34.7 %	67	72.7 %
od 20,1 do 50	139	70.3 %	77	52.8 %	62	84.4 %
od 50,1 do 100	67	79.4 %	32	65.0 %	35	91.0 %
od 100,1 do 200	60	85.8 %	40	74.4 %	21	94.9 %
od 200,1 do 500	60	92.1 %	41	84.0 %	19	98.3 %
od 500,1 do 1000	32	95.4 %	29	90.8 %	3	99.1 %
več kot 1000	44	100.0 %	39	100.0 %	5	100.0 %
Skupaj	957		426		531	
Škoda ni vpisana ali je nič	297		267		31	
Skupaj zadev	1255		693		562	

Podobno kot pri ostalih predstavitvenih kategorijah lahko tudi pri tej vidimo, da imamo pri zlorabah položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti opravka z višjimi zneski ocenjene protipravne premoženjske škode/koristi. Potrjuje se groba slika, ki smo jo naslikali s podatki za celo Slovenijo, zbranimi s strani MNZ – s tem, da so razmerja nekoliko bolj normalizirana. Spodaj prikazujemo še izračune srednjih vrednosti, pri čemer se zopet kot najbolj statistično relevantna kaže srednja vrednost – mediana. Opravili smo več simulacij izračunov srednjih vrednosti, saj smo hoteli preveriti, kako se slika spremeni, če iz vzorca "porežemo" ekstremne vrednosti. Najbolj konstantne v absolutnih številkah so ostale vrednosti

mediane. V tabeli 9 je predstavljen izračun srednjih vrednosti za zadeve z ocenjeno protipravno premoženjsko koristjo/škodo v razponu od 0,1 povprečne neto mesečne plače do 500 mesečnih plač, pri čemer je ob izračunu pripisano, kolikšen odstotek zadev je zajet v izračunu. Dodali bi, da marsikdaj pride do enormnih zneskov ocenjene škode pri očitnih "kverulah", ki "realno" statistiko nekoliko porušijo, kar je še en dodatni razlog, da "odrežemo" ekstreme. Seveda pa ne odpadejo na "kverule" prav vse ekstremne vrednosti.

Tabela 9: Predstavitev pregledanega vzorca 1.255 zadev glede na (oceno) protipravne premoženjske koristi/škode v povprečnih mesečnih neto plačah – po srednjih vrednostih

	Škoda za vse zadeve v povprečnih mesečnih neto plačah	Škoda za vzorec zlorab položaja v povprečnih mesečnih neto plačah	Škoda za vzorec poslovnih goljufij v povprečnih mesečnih neto plačah
Povprečna vrednost	46	72	29
Standardni odklon	84	103	62
Mediana	11.8	30	5.5
Minimum	0.01	0.01	0.1
Maksimum	499	499	477
Število zadev	881	358	523
Odstotek od vseh zadev v skupini	70.3 %	51.7 %	93.1 %

Pozornim bralcem verjetno ni ušlo, da je bilo relativno veliko število zadev zlorab položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti, izključenih iz izračunov o škodi (267 od 693). Razlog ni v tem, da bi imeli tolikokrat opravlja z nepremoženjsko koristjo po tretjem odstavku 244. KZ-A (1999) oz. 240. člena KZ-1 (2008) (te primere je mogoče naštet na prste obeh rok).¹⁹ Razlog tiči v tem, da predvsem v kategoriji zavrnjenj v ovadbah pogosto nimamo konkretizirane premoženjske škode. Tu pa naletimo na še en zanimiv problem kvalitativne narave – namreč do težav z oceno premoženjske škode pri kaznivem dejanju zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti – kar vnovič potrjuje kompleksnost tega kaznivega dejanja.²⁰ V zvezi s tem smo čisto za konec statistične analize prihranili opomin pred skušnjo, da bi se izoblikovale prioritete pregona izključno na podlagi ocene o nastali protipravni premoženjski škodi/koristi ali morebiti celo oceni o možnosti zasega/odvzema protipravne premoženjske koristi. Skratka, v razmislek ponujamo tale hipotetičen in ekstremen primer: direktor prekorači svoja pooblastila in banki da garancijo podjetja brez vednosti kamoli soglasja nadzornega sveta, da

bi zavaroval svoj osebni kredit v višini 500 M EUR. Denar potrebuje za realizacijo donosne investicije, pri kateri pa obstaja 50 % tveganje, da se bo izjalovila (gre za met kovanca). Posel je uspešno speljan do konca, investicija uspe, posojilo je poplačano in garancija ostane neunovčena. Opremetena premoženjska škoda ni nastala – toda kaznivo dejanje je bilo dokončano! Direktor je zlorabil kreditno sposobnost podjetja in ga po verjetnostnem računu izpostavil škodi v višini 250 M EUR. Tovrstno prikrito kockanje je po naši oceni s systemskega vidika bistveno bolj nevarno in vredno pregona kot "bagatelne" oblike poslovnih goljufij, pred katerimi bi se skrbni gospodarstveniki lahko ustrezneje zavarovali. A k temu se vrnemo v naslednji točki.

Za sklep kvantitativne analize pregledanih 1.255 zadev na ODT Ljubljana naj dodamo še tole misel. Velikost vzorca pregledanih zadev nam dovoljuje, da rezultate analize s posameznimi rezervacijami posplošimo v smislu, da so verodostojen odsev celotne populacije kaznivih dejanj poslovne goljufije (pregledanih 30 % zadev) in zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti (pregledanih 79 % zadev) na ODT v Ljubljani od leta 1996 oz. 1999 do leta 2010. Če ugotovitve veljajo za druga ODT, si ne upamo soditi/ugibati, ker ta niso vključena v vzorec – ODT v Ljubljani kot največje ODT ni nujno v vseh pogledih primerljivo z drugimi ODT-ji po Sloveniji tako po pripadu kot po organiziranosti. Oba dejavnika pa lahko po naši oceni bistveno vplivata na končni output.²¹

3 Kvalitativni sklep: kompleksnost v. kompliciranost ter redukcija

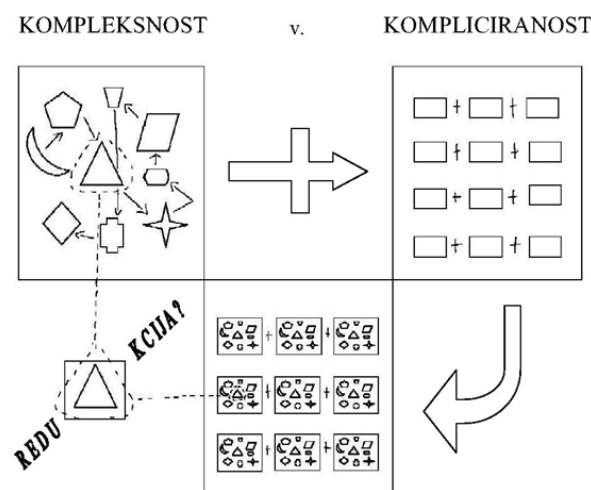
Kvantitativna analiza je potrdila to, kar smo ves čas pravzaprav že vedeli, izhajajoč iz kvalitativne analize. Število osumljencev na zadevo, dolžina postopkov v različnih fazah in ne nazadnje tudi "potencialni škodni naboj", vse napeljuje k sklepu, da imamo pri kaznivem dejanju zlorabe položaja ali zau-

¹⁹ Kratka in poenostavljena opomba za nepravnike: ena izmed modalitet navedene inkriminacije je tudi zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti brez posledice v obliki premoženjske škode, zadostuje nepremoženjska škoda. Podrobneje o tem, kaj spada pod ta pojem: Deisinger (2002: 519) in tudi Keršmanc (2013: 209–212).

²⁰ Morebiti to prav tako delno pojasni večjo ocenjeno protipravno premoženjsko škodo v tistih primerih, ko do ocene pride „na pamet“.

²¹ Asociacija: alergije pri ljudeh so posledica nenormalne hiperreakcije imunskega sistema na element, ki ga ta "prepozna" za nevarnega. Eno bolj zanimivih opažanj pri analizi pojavnosti alergij je, da se te bolj pogosto razvijejo pri osebah, ki so bile v otroštvu bolj izolirane/zaščitene od zunanjih dejavnikov v smislu infekcij ipd. V zvezi s tem so imunologi postavili t. i. "higiensko hipotezo". Poenostavljeno rečeno, če imunski sistem (v mladosti) nima dela, ga najde. Od "dolgočasa" začne telo braniti pred nenevarnimi okoljskimi dejavniki. Če analogijo prenesemo na delovanje družbenega imunskega sistema, ki mu pravimo ODT, to pomeni, da obstaja možnost, da bi manj obremenjena ODT imela strožje standarde glede pregona, če se v otroški dobi organizacijskega razvoja niso bila primorana naučiti postavljanja pravih prioritiet pri odločitvah o pregonu in so sile pregona usmerile na bagatelo.

panja pri gospodarski dejavnosti v *povprečju* opravka s težavnejšimi zadevami kot pri kaznivem dejanju poslovne goljufije. Po drugi strani pa je kvalitativna analiza pokazala tudi, da vseh poslovnih goljufij prav tako ne gre metati v isti koš. Če odmislimo "bagatelo ala Medo"²², obstajajo tudi poslovne goljufije z večjo stopnjo neprava, ki so prav tako "težke". Toda "težavnost" pri zlorabah položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti ima drugačno naravo od "težje" zahtevnejših poslovnih goljufij. V sklepu bomo poskusili določene opredeliti bistvo te razlike preko uporabe pojmov kompleksnost in kompliciranost, ki smo ju uporabili v naslovu prispevka, ne da bi ju pred zaključkom podrobneje zdiferencirali. Pri tem si bomo pomagali s spodnjo shemo, ki na vizualni ravni predstavi bistvo razlikovanja. Ideja kompleksnosti in kompliciranosti se sicer pojavlja v številnih naravoslovnih (pod)panogah, tako da v tem smislu ne izumljamo "tople vode" – naš dodatek je aplikacija tega razlikovanja na konkreten pojav, ki ga proučujemo.

Shema 3: Kompleksnost v. kompliciranost ter redukcija

Zloraba položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti kot kompleksno kaznivo dejanje je v zahtevnejših primerih (e. g. tajkunski krediti) sestavljeno iz več sklopov medsebojno povezanih ravnanj, ki šele skupaj ali v kombinacijah preidejo v kaznivo dejanje. Težavnost reševanja tovrstnih zadev je v dojemanju celotne slike in povezav med posameznimi ravnanji. Šele ko enkrat prepoznamo celotno sliko, se lahko zavestno osredotočimo na posamezen segment oz. kombinacijo ravnanj – kompleksnost moramo zreducirati do te mere, da je obvladljiva (glej zgornjo shemo). Pri redukciji kompleksnosti pa nam najbolj pomagajo eksemplarji oz. konkretni primeri, ki služijo kot nekakšno referenčno sidro. Zato ni naključje, da

smo jim v svoji temeljni raziskavi posvetili toliko pozornosti prav pri obravnavi kaznivega dejanja zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti.²³

Na drugi strani se nam pri zahtevnejših poslovnih goljufijah pojavljajo ravnanja, pri katerih ni težko prepoznati, da se ponavljajo "po istem kopitu" (e. g. neplačani računi prezadolženega s. p.-ja, leasing zadeve ...). Kar tovrstne zadeve naredi zahtevnejše oz. jih zakomplicira, je njihova gola številčnost. Poseben (ekstremen) primer tega so na primer t. i. "copy-paste" oz. "kopiraj-nalepi" policijske (dopolnitve) ovadbe, kjer je vsak neplačan račun plačilno nesposobne družbe ali samostojnega podjetnika obravnavan kot samostojno kaznivo dejanje.²⁴ Tovrstna izhodiščna neselektivnost lahko negativno odmeva skozi celoten pravosodni sistem. Če odmislimo stroške papirja, niti tožilec niti sodnik niti eventualni izvedenec od "copy-paste" ovadbe ne bo imel drugega kot nevšečnosti.²⁵

²³ Glej v zvezi s tem op. št. 11 *supra*. Sicer pa je Zupančič (1995) zelo lepo opisal pomen sodne prakse za pravno kulturo: „Ker je pravo kazustična veda, v svoj kolektivni spomin nalaga take in podobne primere in do njih zavzema stališča (precedense), po katerih se ravna, ko se znova pojavi podoben primer. Tu pridemo do novega elementa pravne kulture v ožjem smislu. Pravni sistem, ki svojo sodno prakso pomni in se je analogno drži tudi v kasnejših primerih, je bolj določen (specifičen in konkreten) kot pa pravni sistem, ki teh primerov ne pomni, ampak se vedno znova vrača na abstraktno izhodišče: »Ne ubijaj!« Ker je pravna varnost bistveni element pravne kulture, se ni moč izogniti ugotovitvi, da je varnost toliko večja kolikor bolj specifičen in konkreten, torej predvidljiv, je v konkretnih zadevah ta sistem. Namesto zgolj pojmovne konciznosti (Begriffsjurisprudenz) je razčlenjena kazuistika pomemben vir pravne določljivosti.“ (Zupančič, 1995: 34). V svoji temeljni raziskavi smo šli še dlje in primerom sodne prakse dodali primere iz širše pravosodne prakse – pretežni del zadev se namreč tako ali drugače konča, še preden pride do sodišč. Sodna praksa je v tem kontekstu zgolj vrh ledene gore.

²⁴ V zadevi Kt (1) 4131/03 se, na primer, v ovadbi PP Šiška opr. št. 3E6910/1198931, z dne 13. 8. 2003, dolgi 195 strani za vsakega od 388 neplačanih računov pojavi praktično enak opis dejanskega stanja z obrazložitvijo v enem odstavku, edina sprememba je navedba datumov – vsebinsko pa se očitek lahko povzame, da je osumljeni direktor družbe prevzemal večje količine gradbenega materiala, za katerega je obljubljal in zagotavljal, da ga bo plačal, pa tega ni storil. Tudi ob navedbi vsakega neplačanega računa kot samostojnega kaznivega dejanja bi se dalo ovadbo spisati na bistveno bolj eleganten način. E. g. navede vse račune v pregledni tabeli in v skupni obrazložitvi zapiše, da je v bistveno nespremenjenih okoliščinah in na enak način, ob dnevih, navedenih pri posameznem računu, bilo izvršeno toliko in toliko kaznivih dejanj. Zadeva, ki jo navajam, nikakor ni osamljen primer. Tekom analize sicer ni bilo preverjeno, kako je bila konkretna zadeva statistično obdelana za potrebe državne statistike – domnevamo, da so tovrstne ovadbe posledica internih kvantitativnih indikatorjev uspešnosti, ki pa nikakor ne zdržijo kritične presoje.

²⁵ Včasih človeka že samo pogled na debel spis odvrne od dela.

²² Za definicijo "bagatele ala Medo" glej *supra* op. št. 18.

Delitev na čiste kompleksne in čiste komplicirane zadeve je seveda shematska poenostavitev, v življenju imamo opravka z bolj ali manj intenzivno sintezo kompleksnosti in kompliciranosti.²⁶ Kar želimo ob zaključku povedati, je, da sami inkriminacije tovrstnih zahtevnejših zadev, kjer je stopnja neprava precej očitna, ne bi problematizirali – dojemamo jih kot *mala in se*. Prav tovrstna dejanja bi morala biti prioriteta pregona. Problematično se zdi širjenje cone kriminalnosti pri manj intenzivnih stopnjah neprava – pri bagatelnih poslovnih goljufijah „ala Medo“, ki že prehajajo v civilnopravno sfero (*mala prohibita*) in jih upniki (zlo)uporabljajo za prevalitev stroškov izvršbe na državo. S tem nikakor ne želimo podcenjevati problematike plačilne nediscipline, ki je sistemski problem take narave, da narekuje intervencijo države. Menimo zgolj, da kazensko pravo ni primerno sredstvo za reševanje te problematike.

Poudarili bi še to, da je bil po naši oceni pregon zahtevnejših goljufivih presleptev (*i. e. mala in se*) mogoč preko klasičnega kaznivega dejanja goljufije že pred uvedbo kaznivega dejanja poslovne goljufije. Slednje je po našem mnenju organom pregona, odkrivanja in sojenja prej povzročilo nepotrebno sistemsko obremenitev (tudi preko možnosti zlorab tega instituta), kot pa jim olajšalo delo. En sam primer bagatelne poslovne goljufije se mogoče ne zdi velika obremenitev, toda na sistemski ravni se številke kumulirajo. Kot rečeno, imamo na strani upnikov jasno sistemsko spodbudo za prevalitev zasebnih stroškov izvršbe na državo. Če k temu dodamo še kvantitativne indikatorje uspešnosti organov odkrivanja, pregona in sojenja, imamo vse primesi za sistem, v katerem pregon gospodarske bagatele postane *de facto* prioriteta, reševanje hujših in kompleksnejših zadev (pri nas predvsem v obliki zlorab položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti) pa se odlaga, dokler se „prvotno deviantna ali ‚grešna‘ narava določenih podjetniških praks s potekom časa [ne očisti, zradira in odpravi] (ex post facto)“ (Kanduč, 2004: 370–388).

²⁶ To zelo nazorno pride do izraza v nekaterih odmevnejših „leasing zadevah“. V eni izmed pregledanih zadev naj bi direktor podjetja, ki se je ukvarjalo z dobavo in preprodajo avtomobilov, preslepil leasing hišo (s pomočjo insiderja), da je slamnatemu kupcu, podjetju, ki naj bi se ukvarjalo s hitro pošto, financiralo nakup fiktivne flote vozil za prevoz pošte. Ta konkretna poslovna goljufija je že začela prehajati v srednji kvadrant na zgornji shemi, ko se komplicirano združuje s kompleksnim. Po istem vzorcu (s sodelovanjem insiderja v leasing hiši) naj bi osumljeni pridobil za svojo goljufijo več (33) „slamnatih“ fizičnih oseb, ki so izročile svoje osebne izkaznice in potrdila o davčnih številkah za to, da jim je bil odobren fiktivni leasing – leasing obroki naj ne bi bili plačani, niti naj ne bi bili nikomur od „slamnatih“ mož oz. žena dobavljeni avtomobili. Sami smo videli zgolj del spisa, v katerem je bil postopek, ki je v času pregleda zadeve še trajal, že zaključen. Nedvomno pa je bil prav obseg zadeve v smislu iteracije istovrstnega modusa operandi tisti, ki je že tako kompleksen postopek še zakompliciral.

Da zaključek ne bi izzvenel preveč pesimistično, naj za konec vseeno dodamo, da je v zadnjem času v javnosti zaznan napredek pri pregonu zahtevnejših oblik gospodarske kriminalitete. To je najverjetneje posledica mešanice večje medijske občutljivosti na gospodarsko kriminaliteto v času gospodarske krize, organizacijskih sprememb na ravni organov odkrivanja, pregona in sojenja (v smislu večje specializacije; NPU, specializirano tožilstvo, specializacija na ravni sodišč) ter tudi novih kazenskopravnih institutov (e. g. pogajanja o priznanju krivde). Ali gre za pravi ali navidezni napredek, pa bo pokazal čas in nove raziskave.

4 Zaključni povzetek

Če pogledamo na obravnavanje gospodarske kriminalitete skozi zgodovinsko perspektivo, lahko hitro opazimo, da se gibamo v nekakšnem začaranem krogu, in sicer tako v teoriji kot v praksi.²⁷ Za stanje v praksi se kaže kot odločilen dejavnik politična volja oziroma oportunitet pregona gospodarske kriminalitete (Cf. Brants, 1994; Labmerger, 2009). Mehanizem politične (re)akcije nazorno prikazuje sledeč navedek iz časov bivše Jugoslavije:

„Po pismu tovariša Tita in izvršnega biroja predsedstva ZKJ z dne 18. septembra 1972 se je odkrivanje gospodarskih deliktov zelo povečalo. Ustvarjeno politično ozračje ima poseben pomen za delo pri odkrivanju gospodarskega kriminala, in sicer iz več razlogov. Zdaj se dosti prej in lažje zve za dejanje ter prej pride do materialnih in drugih dokazov o dejanju in storilcu. Kazniva dejanja se hitreje odkrivajo in njihove posledice so tako manjše ... Treba pa je poudariti, da moramo rast gospodarskega kriminala opazovati skupno z našim celotnim družbenim razvojnim procesom ... [L]ahko sklepamo, da gospodarski kriminal ne narašča, temveč se le hitreje in bolj dosledno odkriva in preganja. Tako sklepaje pa je lahko delno tudi goljufivo in vedeti moramo, da je gospodarski kriminal še vedno šibka točka naše družbe in da mu moramo zato posvetiti še večjo pozornost.“ (Tušek, 1977: 232)

V naši novi demokratični ureditvi so pisma tovariša Tita nadomestili bolj ali manj dodelani strateški dokumenti. V njih redoma najdemo ugotovitve o dinamični spremenljivosti pojavnih oblik gospodarske kriminalitete, organizacijski podhranjenosti oziroma visoki fluktuaciji specializiranih kadrov, pomanjkanju sredstev, specifičnega znanja in včasih tudi pre-

²⁷ Glede reakcij organov pregona in tudi političnega obravnavanja (deviantnih) poslovnih pojavov Pečar, na primer, ugotavlja, da: „... napredujemo v nekakšnih sunkih; v danih trenutkih se ostro obsoja nekaj, kar je bilo prej ob istih predpisih in istem nadzorstvu vsakdanje, „dopustno“ in nič nenavadno“ (Pečar, 1975: 260).

vencije (Cf. Jager in Šugman Stubbs, 2013). To so hkrati t. i. »zimzelene teme« gospodarske kriminalitete, ki so pogosto predmet splošnejših teoretičnih analiz.²⁸

V raziskavi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (Keršmanc, 2013) smo se raje osredotočili na dve konkretni kaznivi dejanji, in sicer na kaznivo dejanje poslovne goljufije ter na kaznivo dejanje zlorabe položaja ali zaupanja pri gospodarski dejavnosti. Delni rezultat te raziskave je pričujoči prispevek, v katerem smo skušali prikazati, kako je mogoče kvalitativne razlike med posameznimi pojavnimi oblikami gospodarske kriminalitete zaznati tudi na kvantitativni ravni. Opozorili smo na znan problem bagatelnih oblik gospodarske kriminalitete in ponudili model za razlikovanje med kompleksnimi in kompliciranimi pojavnimi oblikami resnejše gospodarske kriminalitete. V realnosti imamo sicer opravka z "nečisto" mešanico kompleksnosti in kompliciranosti, ki jo je treba zreducirati na obvladljivo raven, če želimo gospodarsko kriminaliteto kolikor toliko omejiti. Izogibanje t. i. "copy-paste" ovadbam s strani policije oziroma organov odkrivanja, vzpostavitev sistema ciljanih ZVZ-jev²⁹ na ravni tožilstev oziroma organov pregona in bolj sistematična obdelava ter diseminacija kritičnih eksemplarjev na ravni policije, tožilstev in sodišč je nekaj ukrepov, ki bodo k temu cilju bistveno pripomogli.³⁰ V tem kontekstu se znotraj legalitetnega sistema kazenskega pregona pokaže pomen interpretacijske diskrecije in ustvarjalnosti organov odkrivanja in pregona. Paziti je treba zgolj na to, da interpretacijska diskrecija in ustvarjalnost ne pripelje do tega, da bi gospodarska bagatela, zaradi preveč

poenostavljenih kvantitativnih kriterijev uspešnosti, postala *de facto* prioriteta pregona gospodarske kriminalitete.

Literatura

1. Bajec, A. et al. (ur.) (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
2. Brants, C. (1994). The system's rigged – or is it? *Crime, Law and Social Change*, 21(2), 103–125.
3. Deisinger, M. (2002). *Kazenski zakonik s komentarjem – posebni del*. Ljubljana: GV Založba.
4. Dvoršek, A. (2002). Strateški vidiki omejevanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji. V D. Maver, B. Kečanović in P. Mrhar (ur.), *Problematika odkrivanja in pregona gospodarske kriminalitete* (str. 39–51). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
5. Dvoršek, A. in Frangež, D. (2008). Omejevanje gospodarskega kriminala v Sloveniji med Scilo in Karibdo. *Varstvoslovje*, 10(3), 423–433.
6. Ferme, J. in Kebe, J. (2012). Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2011. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63(2), 85–102.
7. Jager, M. in Šugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 154–162.
8. Jenull, H. (2008). Poskus razlage kaznivega dejanja po 240. členu KZ-1. *Pravna praksa*, 27(45), II–VIII (priloga).
9. Kanduč, Z. (2004). Kriminaliteta, delo in podjetništvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(4), 370–388.
10. Kazenski zakonik (KZ-1). 2008. *Uradni list RS*, (55/08 s spremembami).
11. Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ). (1994). *Uradni list RS*, (63/94 s spremembami).
12. Keršmanc, C. (2013). *Preslepitve na meji in onkraj pregona* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
13. Lamberger, I. (2009). Problematika odkrivanja gospodarske kriminalitete v R. Sloveniji. *Varstvoslovje*, 11(3), 423–437.
14. Lukan, A. (2007). Kriminaliteta v letu 2006. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 58(2), 113–132.
15. Lukan, A. (2008). Kriminaliteta v letu 2007. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59(2), 99–113.
16. Lukan, A. (2009). Kriminaliteta v letu 2008. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 77–90.
17. Lukan, A. in Kolenc, T. (2010). Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2009. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(2), 117–140.
18. Lukan, A., Kebe, J. in Bukovnik, A. (2011). Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2010. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(2), 103–124.
19. Mills, C. W. (1959, 2000). *The sociological imagination*. New York: Oxford University Press.
20. Pečar, J. (1975). Gospodarska poslovna odklonskost (ali koristne malverzacije in nezakonitosti v gospodarstvu). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 26(4), 260–273.
21. Svetek, S. (2000). Kriminaliteta in kriminalistično delo v letu 1999. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51(2), 91–104.
22. Svetek, S. (2001). Kriminaliteta in kriminalistično delo v letu 2000. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(2), 95–108.
23. Svetek, S. (2002). Kriminaliteta in kriminalistično delo v letu 2001. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 53(2), 99–108.

²⁸ Pri pregledu literature smo v roke dobili enega izmed starejših tovrstnih prispevkov Šetince, kjer med drugim navaja, da "[d]elo celotnega nadzorstva, tudi zunanega, ni zadostno zaradi pomanjkanja specializiranih, za zatiranje gospodarskega kriminala pripravljenih kadrov ... V veliko podjetjih se notranje nadzorstvo začne in konča pri vratarju. Pri tem se človek vpraša kakšne vratarje bomo postavili za tiste, ki jim nikoli ni treba skozi vratarnico" (Šetinc, 1972: 232–233). Kljub oceni nekaterih, da je za slabo situacijo krivo pravosodje, se je Šetinc jasno postavil na stališče, da problemi nastanejo še preden zadeva pride na sodišče. Prav tako omenja neustrezne gnotne in kadrovske možnosti za delo sodišč in javnega tožilstva (ob nekaterih subjektivnih elementih, ki jih ni mogoče opravičiti z gnotnimi in kadrovskimi razmerami) in oceni, da širša javnost delo sodišč in tožilstva pogosto presoja neobjektivno. (Cf. Dvoršek, 2002; Dvoršek in Frangež, 2008; Jager in Šugman-Stubbs, 2013; Lamberger, 2009).

²⁹ Glej *supra*, op. št. 17.

³⁰ Pri tem ni nujno, da gre ravno za primere iz sodne prakse. Primeri dobre policijske in tožilske prakse so ravno tako koristni. Še najbolj koristni za izboljšanje dela pa so primeri slabih praks glede na to, da se iz napak običajno največ naučimo. Kolektivna organizacijska amnezija napak iz preteklosti je iz systemskega vidika nekaj najslabšega, saj pomeni, da se bodo istovrstne napake ponavljale tudi v bodoče.

24. Svetek, S. (2003). Kriminaliteta in kriminalistično delo v letu 2002. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(2), 115–124.
25. Svetek, S. (2004). Kriminaliteta in kriminalistično delo v letu 2003. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(2), 107–118.
26. Svetek, S. (2005). Značilnosti kriminalitete v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 56(2), 121–133.
27. Svetek, S. (2006a). Kriminaliteta v letu 2005. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 57(2), 95–109.
28. Svetek, S. (2006b). Ne(uspešnost) policije na področju kriminalitete. *Dignitas: revija za človekove pravice*, (31/32), 124–155.
29. Šetinc, F. (1972). Deformacije v poslovnem življenju in naloge pravnosodnih organov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 23(4), 231–235.
30. Tušek, M. (1977). Posvetovanje o gospodarskem kriminalu. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 28(3), 230–234.
31. Vrhovno državno tožilstvo RS. (2012). *Skupno poročilo o delu tožilstev 2011*. Pridobljeno na <http://www.dt-rs.si/uploads/documents/letno%20porocilo/POROCILO-2011.pdf>
32. Young, J. (2011). *The criminological imagination*. Cambridge: Polity Press.
33. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1B). (2012). *Uradni list RS*, (91/12).
34. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika Republike Slovenije (KZ-A). (1999). *Uradni list RS*, (23/99).
35. Zupančič, B. M. (1995). *Prvine pravne kulture*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

A Quantitative Gloss on Complicated and Complex Cases of Economic Crime

Ciril Keršmanc, Ph.D., Researcher at the Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia.

The serious crimes of “Business fraud” and “Abuse of position or trust in business” as they are defined in the Slovene Penal code, are the two central legal constructs in prosecuting economic crime in Slovenia. This article tries to point out the differences between the two and aims to do this, not via an abstract analysis of the norms themselves, but by using quantitative data. In terms of the number of criminal complaints being processed in the category of economic crimes, “Business fraud” has the highest frequency, while “Abuse of position or trust in business” trails far behind. However, despite the relatively lower frequency, it is estimated that “Abuse of position or trust in business” cumulatively causes the most damage/illegal gain in the group of so called economic (serious) crimes in Slovenia. Outlined here are other quantitative differences between the two categories on two different levels. Firstly, the general statistics collected by the Slovenian Ministry of Internal Affairs are aggregated into an original graphical representation of the most basic numerical relationships. Secondly, the results of the fieldwork research that was conducted at the Ljubljana District Prosecutor’s Office in which 1255 cases were analysed are presented. Both serious crimes were included in the sample and the results are analysed and compared in the following categories: the number of suspects/per crime, the length of the procedure/per crime, the number of guilty verdicts in cases where the prosecutor filed the indictment and finally the amount of (estimated) illegal gain/per crime. In conclusion, the author synthesises his quantitative findings with his qualitative observations and presents a model according to which difficult economic crime cases are divided into two categories, namely complex cases (these are more often found among the cases of “Abuse of position or trust in business”) and complicated cases (these are more often found among the cases of “Business fraud”). The article closes by noting that in reality, prosecutors and investigative bodies have to deal with an “untidy” mixture of complex and complicated cases which need to be reduced to a more manageable level, if we wish to limit economic crime more effectively. This is where, in a system governed by the so called legality principle of prosecuting serious crimes, interpretative discretion and the imagination of investigative and prosecutorial bodies comes into play.

Keywords: business fraud, abuse of position, abuse of position or trust in business, economic crime, legality principle, interpretative discretion, limiting economic crime

UDC: 343.37